

EASTERN REVIEW 2016, T. 5

Wstęp

Oddajemy do Państwa rąk kolejny piąty tom „Eastern Review”, będący wynikiem refleksji polskich, rosyjskich i ukraińskich politologów, który został poświęcony procesom modernizacji, mających miejsce w następstwie zainicjowanej przez Michaiła Gorbaczowa *pieriestrojki*. Rozpoczęta w roku 1985 przebudowa Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich stanowiła początek końca „krótkiego wieku XX”, rozpoczynającego się w roku 1914 wybuchem Wielkiej Wojny i kończącego się w roku 1991 upadkiem ZSRR.

Choć intencją Gorbaczowa była „zaledwie” modernizacja ZSRR, jego działania uwolniły dzina sił odśrodkowych, którego nie sposób było powstrzymać. Ambicje elit politycznych republik związkowych (w tym także najsilniejszej z nich RFSRR), niewydolność systemu gospodarczego i pragnienie wolności spowodowały, że świat wkroczył w epokę „końca historii”.

„Koniec historii” był synonimem triumfu modernizacji wzorowanej na doświadczeniach i wzorcach cywilizacji Zachodu: demokracji liberalnej i wolnym rynku. Okres 25 lat upływający od momentu rozpadu ZSRR dowiódł, że „historia nie chce się skończyć”. Modernizacja przestała być domeną Zachodu – jego monopol został złamany. Chińskie i indyjskie modele rozwoju społeczno-gospodarczego wytyczają nowe trendy. Również wizja autorytarnej modernizacji kusi swym urokiem. W szczególności te państwa, które zazdrośnie strzegą swej suwerenności przed wpływami Zachodu, zdecydowanie krytykują jego „normatywną hegemonię”. Jednocześnie całe regiony świata ulegają demodernizacji – Azja Środkowa, Północny Kaukaz, Bliski Wschód, powracając do archaicznych, zdominowanych przez religię i więzi klanowe rozwiązań społeczno-politycznych.

Wydawać by się mogło, że Europa Wschodnia ze względu na swą bliskość w stosunku do rdzenia współczesnej modernizacji demo-liberalnej względnie łagodnie przebrnie przez proces pożegnania z przeszłością totalitarną. Nic bardziej mylnego...

Jak wynika z artykułów zawartych w niniejszym tomie, społeczno-kulturalna więź państw regionu z Zachodem jest silnie ograniczona (Rosja) lub ulega trudnej konsolidacji (Ukraina). Temu problemowi poświęcone są m.in. artykuły Władimira Komorowskiego i Petera Kramera (*Modernizacja Rosji: Europejski wektor*)

i Anatolija Krugłaszowa (*Ukraińska demokracja lokalna: Od radzieckiej spuścizny w stronę modelu europejskiego*).

Procesy modernizacji w państwach regionu Europy Wschodniej pozostają pod wpływem długofalowych konsekwencji rozpadu ZSRR zarówno w wymiarze bezpieczeństwa (Oleksy Kandiuk – *Relacje transatlantyckie w postbipolarnym świecie: Strategia dla „Nowej Europy”*), jak i społeczno-kulturowym (Marian Broda – *Pieriestrojka znaczy smuta? O mentalno-społecznym kontekście sposobu pojmowania przez Rosjan gorbaczowowskich przemian*; Dmitrij Kuzniecowa – *Pieriestrojka oczami współczesnych Rosjan*). Rosja forsuje własny, „suwerenny” model modernizacji, adresowany również do państw regionu poradzieckiego (Irina Orłowa – *Procesy modernizacyjne w obrębie rosyjskiego społeczeństwa*). Realizacja tego modelu rodzi napięcia i konflikty tak w relacjach z Unią Europejską (Ludmiła Iliczewa – *Współczesna Rosja w warunkach sankcji*), jak i tymi państwami regionu, które starają się dystansować od wpływów Rosji (Grzegorz Janusz – *Bezpieczeństwo regionalne w kontekście rzekomego naruszania praw ludności rosyjskiej na Ukrainie oraz mechanizmów europejskiego systemu ochrony praw mniejszości*).

Kolejny tom „Eastern Review”, uwzględniając złożony charakter procesów modernizacyjnych w regionie Europy Środkowej i Wschodniej oraz rosnące znaczenie procesów społeczno-politycznych dokonujących się na poziomie lokalnych wspólnot politycznych, poświęcony będzie właśnie tej tematyce. Ukaze się on pod tytułem: *Region, wspólnota, obywatel... Funkcjonowanie społeczeństwa obywatelskiego w Europie Środkowej i Wschodniej*.

Alicja Stępień-Kuczyńska,
Michał Słowikowski

Введение

Передаем в руки читателя очередной, пятый том „Eastern Review”, являющийся результатом размышлений польских, российских и украинских политологов, посвященных процессам модернизации, имевшим место в результате инициированной Михаилом Горбачевым *перестройки*. Начатая в 1985 году, перестройка Союза Советских Социалистических Республик стала началом конца „короткого XX века”, начавшегося в 1914 году Мировой войной и окончившегося в 1991 году распадом СССР.

Несмотря на то, что намерения Горбачева касались „только” модернизации СССР, его деятельность высвободила необратимые центробежные процессы, остановить которые было уже невозможно. Амбиции политических элит региональных республик (в том числе сильнейшей из них РСФСР), неэффективность экономической системы и стремление к независимости стали причиной того, что мир вошел в эпоху „конца истории”.

„Конец истории” был синонимом триумфа модернизации, основанной на опыте и образцах западной цивилизации: либеральной демократии и свободном рынке. Подходящий к концу 25-летний период после распада СССР, доказал, что „история не хочет заканчиваться”. Модернизация перестала быть прерогативой Запада, его монополия была разрушена. Китайские и индийские общественно-экономические модели развития создают новые тренды. Также перспектива авторитарной модернизации искушает своей привлекательностью. Особенно те страны, которые ревностно оберегают свою суверенность перед влиянием Запада, настоятельно критикуя его „нормативную гегемонию”. Одновременно с этим, целые регионы мира подвергаются демодернизации – Центральная Азия, Северный Кавказ, Ближний Восток, возвращаются к архаическим, подчиненным религии и клановым связям общественно-экономическим решениям.

Могло казаться, что Восточная Европа, в силу своей близости к ядру современной либерально-демократической модернизации, относительно легко пройдет через процесс расставания с тоталитарным прошлым. Трудно найти более ошибочное утверждение...

Как показывают статьи настоящего тома, социокультурная связь стран региона с Западом весьма ограничена (Россия) или испытывает серьезные

трудности в процессе консолидации (Украина). Этой проблеме посвящены, среди прочих, статьи Владимира Комаровского и Петера Кремера (*Модернизация России: Европейский вектор*) и Анатолия Круглашова (*Украинская локальная демократия: от советского наследия в сторону европейской модели*).

Процессы модернизации в странах региона Восточной Европы все еще остаются под влиянием долгосрочных последствий распада СССР, как в аспекте безопасности (Алексей Кандюк – *Трансатлантические отношения в постбиполярном мире: Стратегия для „Новой Европы“*), так и социокультурном аспекте (Мариан Брода – *Перестройка значит смута? Общественно-ментальном контексте понимания россиянами горбачевских реформ*; Дмитрий Кузнецов – *Перестройка глазами современных россиян*). Россия форсирует собственную „суверенную“ модель модернизации, адресованную также государствам постсоветского пространства (Ирина Орлова – *Модернизационные процессы внутри российского общества*). Реализация такой модели порождает напряжение и конфликты, как в отношениях с Европейским Союзом (Людмила Ильичева – *Современная Россия в условиях санкций*), так и с теми странами, которые пытаются дистанцироваться от влияния России (Гжегож Януш – *Региональная безопасность в контексте якобы нарушения прав русскоязычного населения в Украине, а также механизмов европейской системы защиты прав меньшинств*).

Очередной том „Eastern Review“, беря во внимание сложность модернизационных процессов в регионе Центральной и Восточной Европы и растущее значение общественно-политических процессов, происходящих на уровне локальных политических сообществ, будет посвящен именно данной теме. Выходит он под названием: „*Регион, сообщество, гражданин... Функционирование гражданского общества в Восточной и Центральной Европе*”.

Алиция Стемпень-Кучинска,
Михал Словиковский

Introduction

The present, 5th volume of *Eastern Review* brings critical reflection by Polish, Russian and Ukrainian scholars on the processes of modernization which resulted from Mikhail Gorbachev-initiated *perestroika*. The reconstruction of the USSR, under way since 1985, marked the beginning of the end of the “short 20th century”, which started in 1914 with the Great War and ended in 1991 with the downfall of the USSR.

While Gorbachev’s intention was to “merely” modernize the USSR, his actions freed the genie of centrifugal forces which could no longer be contained. Due to the ambitions of the federal republics’ political elites (including those of the strongest one, the RFSRR), the inefficiency of the economic system and yearning for freedom – the world entered the “end of history” era.

The “end of history” was a synonym of the triumph of modernization modelled on the experience and patterns of the Western civilization, featuring liberal democracy and free market. Today, 25 years since the breakup of the USSR, it is evident that “history refuses to end”. Modernization is no longer an exclusively Western phenomenon: the monopoly of the West has been broken. Chinese and Indian models of socio-economic development are setting new trends. The vision of authoritarian modernization has become a tempting alternative.

The countries which jealously guard their sovereignty from the influence of the West are among the most outspoken critics of its “normative hegemony”. At the same time, entire regions of the world undergo de-modernization: Central Asia, North Caucasus or Middle East return to archaic social and political structures, dominated by religion and clan ties.

On the face of it, Eastern Europe was well-poised for a relatively smooth transition from its totalitarian past, due to its proximity to the core area of contemporary demo-liberal modernization. Nothing, however, could be further from the truth...

As the articles contained in the present volume make abundantly clear, the region’s social and cultural bonds with the West are very limited (Russia) or are struggling to consolidate (Ukraine). This issue is addressed by, among others, Vladimir Komorovsky and Peter Kramer (*The modernization of Russia:*

a European vector) and Anatolyi Kruglashov (*Ukrainian local democracy: from Russian heritage towards European model*).

Modernization processes in Eastern European states are under a long-term influence of the consequences of the USSR's collapse, both in the area of security (Oleksy Kandiuk, *Transatlantic relations in the post-bipolar world: a strategy for "New Europe"*) and in the socio-cultural sphere (Marian Broda, *Perestroika means smuta? On the social-mental dimension of Russian's perception of Gorbachev's transformations*; Dmitryi Kuzniecov, *Perestroika in the eyes of contemporary Russians*). Russia promotes its own, "sovereign" model of modernization, applicable also for other post-Soviet states (Irina Orlova, *Modernization processes within Russian society*). The implementation of this model results in strained relations and conflicts both with the European Union (Ludmila Ilicheva, *Contemporary Russia under sanctions*) and the region's countries which attempt to distance themselves from the Russian influence (Grzegorz Janusz, *Regional security in the context of the alleged violation of Russians in Ukraine, in light of the mechanisms of European system of minority rights protection*).

The next volume of *Eastern Review*, entitled: *Region, community, citizen... The functioning of civil society in Central and Eastern Europe*, will address the complexity of modernization processes in the region, with the increasing significance of social and political processes on the level of local political communities.

Alicja Stępień-Kuczyńska,
Michał Słowikowski